

Aneta M. Sokół

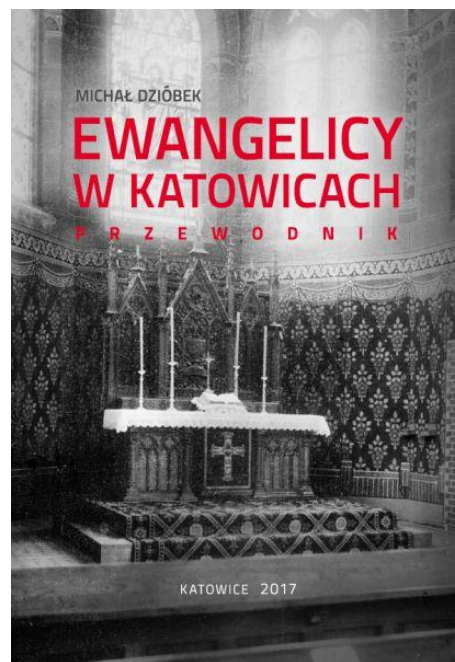
Michał Dzióbek, *Ewangelicy w Katowicach. Przewodnik*, Muzeum Historii Katowic, Katowice 2017, ss. 136.

Prezentowana publikacja to przewodnik po miejscach związanych z obecnością ewangelików, powstały z inicjatywy Muzeum Historii Katowic. To jednocześnie publikacja popularyzująca wiedzę o mało znanych w powszechnym odbiorze kartach z przeszłości górnośląskiej stolicy. To przy tym książka przyciągająca uwagę swoim wyglądem, jest bogato ilustrowana i ciekawie zaprojektowana. Jej autorem jest Michał Dzióbek, historyk, nauczyciel, przewodnik turystyczny oraz pracownik katowickiego Muzeum Historii. To publikacja autorska, ale na jej ostateczny kształt złożyła się praca całego zespołu osób związanych z Muzeum, a także zgromadzone w tej placówce zbiory dotyczące Katowic, w tym ewangelickich miejsc, świątyń oraz ewangelickich działaczy zasłużonych dla rozwoju miasta.

Publikacja przyciąga uwagę swoją szatą graficzną – w czarno-białoczerwonej tonacji kolorystycznej, z wizerunkiem ewangelickiego szopienickiego ołtarza na okładce. Biorąc publikację do rąk nie sposób nie zauważyć bogactwa archiwalnych fotografii, materiałów wydobytych z archiwów, szkiców architektonicznych, starych pocztówek, przy minimalnym uwzględnieniu współczesnego wizerunku zachowanych do dzisiaj obiektów. Zaprezentowane na kartach książki ilustracje odsyłają zarazem do przeszłości ewangelicyzmu odrodzonego na Śląsku pod protekcją państwa pruskiego¹, przypominają o początkach miasta współtworzonego przez niemieckich ewangelików, co wiązało się z powstaniem własnej parafii i przyrostem konfesyjnej wspólnoty.

Przejrzyście została zaprezentowana także warstwa tekstowa przewodnika. Całość tworzą trzy wydzielone części, na które składają się: rys historyczny dotyczący ewangelicyzmu, właściwa część publikacji czyli omówienie „ewangelickich” miejsc Katowic, po część ostatnią – biografie ewangelików zapisanych w dziejach miasta. Każda z wymienionych części może podlegać samoistnej lekturze, stanowiąc zarazem uzupełniającą się całość autorskiego komentarza towarzyszącego prezentacji obiektów wartych poznania, z przypomnieniem ich losów i znaczenia.

Cennym, zwłaszcza dla osób niedysponujących ugruntowaną wiedzą na temat luteranizmu, jest wprowadzający rys historyczny. Poznajemy pokrótce, w jaki sposób augustiański mnich z Wittenbergii, wychodząc od krytyki odpustów sprzedawanych za pieniądze wiernym, doprowadził do powstania nowego Kościoła, co w dużej mierze możliwe było dzięki sprzyjającym w początkach XVI stulecia okolicznościom politycznym i kulturowym. W dalszej kolejności autor przybliżył śląską recepcję reformacyjnych haseł, które szybko dotarły do Wrocławia oraz innych miast dolnośląskich, także na Górny Śląsk, zwłaszcza mocno zakorzeniając się na ziemi cieszyńskiej. Przypomniane zostały trudne dla śląskich ewangelików czasy wojny trzydziestoletniej, po odzyskiwanie przez protestantów równouprawnienia pod rządami Hohenzollernów, pruskich władców, którzy z czasem uprzywilejowali Kościół ewangelicki w swoim państwie, zapewniając mu także na terenach śląskich możliwości ponownego rozkwitu. Można podkreślić, że ciekawie przez autora przedstawione zostały dzieje ewangelickiej wspólnoty katowickiej – od przynależności poszczególnych dzielnic do okolicznych, czasem nie tak bliskich parafii (w Tarnowskich Górach, Hołdunowie czy Pszczyńie), poprzez powołanie własnej, przez pewien czas funkcjonowanie Ewangelickiego Kościoła Unijnego na Polskim Górnym Śląsku (1922-1939), po trudny okres powojenny i odzyskiwanie odebranych ewangelikom budynków parafialnych, w tym kościoła. Wiadomości historyczne zawarte na kilkudziesięciu kartkach

¹ W 1742 roku Śląsk został zagarnięty przez Prusy, stając się jedną z prowincji państwa pruskiego, wtedy też nastąpiło odrodzenie parafii ewangelickich pod protekcją państwa.

pozwolą czytelnikom we właściwym świetle spojrzeć na prezentowane zabytki, które są świadectwem osiągniętego przez katowickich ewangelików znaczenia, ale także pozostałością po funkcjonowaniu polsko-niemieckiej wspólnoty.

Przewodnik obejmuje 28 kolejno ponumerowanych miejsc. Autor uwzględnia kościoły, ewangelickie szkoły, pamiątkowe tablice, pomniki, cmentarze oraz inne obiekty związane z aktywnością konfesyjną wiernych. Przedstawione zostały początki omawianych miejsc, ich losy, po stan obecny lub ślady po nieistniejących zabytkach, zlikwidowanych w czasach powojennych. W pierwszej kolejności nasza uwaga zostaje zatrzymana na ewangelickiej świątyni przy ul. Warszawskiej, pierwszym katowickim murowanym kościele, zaprojektowanym przez Richarda Lucae, późniejszego rektora Królewskiej Akademii Budownictwa w Berlinie. Możemy zagłębić się w historię kościoła wzniesionego na potrzeby powołanej w połowie XIX wieku ewangelickiej parafii, poświęconego 29 września 1858 roku, dwukrotnie przebudowywanego (1887-1889, 1899-1902), który w późniejszym czasie nie był już poddawany znacznym ingerencjom architektonicznym. Autor przedstawia wnętrze świątyni, w tym trzy najważniejsze dla liturgii luterańskiej jej elementy – ołtarz, ambonę i chrzcielnicę, po zdobięce kościół witraże ufundowane przez Huberta von Tiele-Wincklera, właściciela Katowic wspomagającego rozwój nie tylko ewangelickiej wspólnoty. Uwaga czytelnicza zostaje zatrzymana na szczegółach zdobniczych – chociaż protestanckie kościoły charakteryzuje artystyczny minimalizm i prostota – w tym omówione zostały sylwetki ewangelistów wyrzeźbionych na ambonie, symbolika prezbiterium nawiązująca do biblijnej księgi, po inne przetrwałe do dzisiaj elementy wystroju.

W przewodniku znalazły się także następne katowickie kościoły – ewangelicka świątynia wzniesiona w Szopienicach na przełomie wieków XIX i XX oraz dom misyjny metodystów przy ul. Reymonta, miejsce nabożeństw kolejnej denominacji protestanckiej obecnej na terenie Katowic od czasów przedwojennych². Przybliżone zostały dzieje pełniące swoją funkcję po dzień dzisiejszy plebanii przy ewangelickim kościele Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach, losy wzniesionego w 1909 roku domu parafialnego skonfiskowanego po wojnie, obecnie stanowiącego własność parafialną wykorzystywaną w celach edukacyjnych przez katowicką uczelnię (przy ul. Bankowej). Na kartach przewodnika przypomniane zostały budynki dawnych szkół ewangelickich, ewangelickich domów opieki prowadzonych na potrzeby osób starszych i ubogich, upamiętnione tablicami nieistniejące domy zasłużonych członków ewangelickiej wspólnoty (m.in. dr. Richarda Holtzego), po miejsca współczesne świadczące o obecnej aktywności parafii prowadzonej na rzecz środowiska i potrzebujących (Ewangelickie Centrum Diakonijne „Słoneczna Kraina”). Nie zabrakło w przewodniku historii katowickich cmentarzy: zlikwidowanego po 1945 roku ewangelickiego cmentarza „starego” oraz założonego przy końcu XIX wieku „nowego” (przy ul. Francuskiej), należącego do zabytkowych nekropolii Katowic.

Trzeba zaznaczyć, że przedstawiane miejsca związane są z okresem świetności ewangelików, który był czasem funkcjonowania wspólnoty w większości niemieckojęzycznej. Zachowane dziedzictwo tamtych czasów bez względu na przynależność narodową wiernych wpisuje się we wspólne dzieje miasta. Niemniej w przewodniku znalazły się również miejsca związane z działalnością polskich luteran, których szczególna aktywność przypada na czasy odrodzenia państwa polskiego. Można jednocześnie dodać, że zarówno w latach II Rzeczypospolitej, jak i czasach powojennych, było wielu ewangelickich działaczy i artystów zasłużonych dla śląskiej kultury, o czym również znajdziemy ślady w przewodniku.

Trzecią część stanowią biogramy ewangelików, którzy w sposób szczególnie zapisali się w dziejach Katowic; znajdziemy pośród nich sylwetki tzw. ojców miasta, twórców tutejszego przemysłu górniczego, ale także społeczników i organizatorów funkcjonowania miejskiej wspólnoty (m.in. Friedrich Wilhelm Grundmann), ale przypomniane zostały także postaci ewangelików Polaków, do których należeli m.in. przedwojenny katowicki architekt Tadeusz Michejda (1895-1955) czy znany dyrygent i organizator życia muzycznego – Karol Stryja (1915-1998), czy proboszcz katowickiej parafii – ks. bp. Tadeusz Szurman (1954-2014). Można podkreślić, że część biograficzna uzupełnia opis zaprezentowanych miejsc świadczących o trwaniu ewangelickich tradycji w kulturowo-religijnej przestrzeni miasta, stanowiąc wybór autorski przypomnianych czytelnikom postaci.

Przewodnik przygotowany przez Michała Dzióbka jest publikacją ważną dla pełnego poznania dziejów miasta. W sposób przystępny, przejrzysty i wizualnie atrakcyjny przybliży ślady obecności katowickich ewangelików, które mogą odnaleźć wszyscy zainteresowani pośród ulic, budynków i zabytkowych obiektów.

---

² Przewodnik przedstawia obecność ewangelików, do których zalicza się trzy denominacje protestanckie – ewangelicy wyznania augsburskiego, ewangelicy reformowani oraz metodyści.

Publikacja może służyć celom edukacyjnym, poznawczym, powinna towarzyszyć turystycznym trasom po mieście, może również stanowić wstęp do dalszego zgłębiania przeszłości Kościoła ewangelickiego na Śląsku lub dziejów górnośląskiej luterkańskiej wspólnoty. Książka wydana przez Muzeum Historii Katowic jest również publikacją cenną dla współwyznawców, pozwalając na ugruntowanie wiadomości dotyczących konfesyjnego dziedzictwa i odległych początków własnej społeczności. Można jeszcze raz podkreślić, że jest to przewodnik wyjątkowo przyjazny dla użytkowników, zaopatrzony w mapki, z dobrze wyeksponowanym materiałem ilustracyjnym, z przejrzysto rozmieszczonym tekstem zachęcającym do lektury. Jest to kolejna publikacja Roku Reformacji, wydana dla uczczenia 500 lat trwania protestantyzmu także na śląskich ziemiach.

Książka nie podlega sprzedaży, a zainteresowanych odsyłamy na strony internetowe Muzeum Historii Katowic (<http://www.mhk.katowice.pl/>), gdzie zamieszczona została jej wersja w formacie PDF (www.mhk.katowice.pl/images/artykuly/inne/do-pobrania/Ewangelicy_w_Katowicach_Przewodnik.pdf).